

Ekonomik ve Sosyal Düşünce Araştırma Geliştirme Vakfı

**İslâm Dünyasında Yaşanan Sosyo-Politik
Çatışmaların Analizi:
Felsefi, Kelami ve Selefi Üsluplar**

Prof. Dr. Mevlüt Uyanık¹

¹ Prof. Dr; Hitit Üniversitesi, (Çorum) İlahiyat Fakültesi, mevlutuyanik@gmail.com

İslâm Dünyasında Yaşanan Sosyo-Politik Çatışmaların Analizi: Felsefi, Kelami ve Selefi Üsluplar

Mevlüt UYANIK

Giriş:

Birçok alanda yeni krizlerle karşı karşıya olan insanlığı huzura kavuşturabilecek yeni bir medeniyet tasavvuru üzerine düşünmek gerekiyor. Dini ve metafizik değerlerden arındırılmış seküler, maddeci-pozitivist bilgi, bilim tasavvuru ve bunlar üzerine kurulu Batı medeniyet anlayışının, sosyo-politik alanda küreselleşmesiyle insan insanın kurdu haline geldi. İslâm dünyası kuzey Afrika'dan Arap Ülkeleri, İran, Pakistan, Afganistan'a oradan İç Asya'daki Türk Devletleri, Kafkasya ve Türkiye'ye kadar alan "lanetli ve/ya kriz bölgesi" olarak belirlenmişti. O tarihten itibaren buralarda ya iç çatışmalar ya da dış müdahalelerle "sürekli bir istikrarsızlık hali" yaşanmaktadır. Ortadoğu, Yakın Doğu ve Uzakdoğu gibi nitelermeler yüzyıl önce sömürge güçleri tarafından yapılmış, stratejik ve jeo-felsefi tanımlamalar olup, bölgeler daima kavga ve kargaşaya müsait bir şekilde düzenlenmişti. Buralara dikkat edildiği zaman ya enerji (su-petrol, gaz ve diğer değerli madenler) üretim merkezleri ya da enerji arz merkezleri olduğu gözlemlenmektedir. Körfez ülkeleri hariç, bölge halkları bu zenginliklerden asla istifade edemediği gibi temel insan hakları ihlal edilmekte, insanlar yarın ne olacak tedirginliği içinde yaşamaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD ikiz kulelerine olan saldırı aslında bir yeni yüzyılın veya örtülü olarak 3. Dünya savaşının da başlangıcı diyebiliriz. ABD ön planda, arka planda "commonwealht" ülkeleri ve özellikle İngiltere ve AB merkezli küresel güçler, enerji üretim ve arz merkezlerine, demokrasi insan hakları vb gerekçelerle müdahalelerde bulunmaya başladı

Irak'tan başlayarak (bir zamanlar "İpek Yolu"nun güney hattı olan) Afganistan ve Pakistan bölgesine kadar alanda "sürekli bir istikrarsızlık" durumu oluşturuldu. Bu tarihten itibaren bölgelere yönelik yeni operasyonlar düzenlendi.

2010 yılında demokratikleşme umudunu yeşerten Arap Baharı adı altında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da hareketlenmeler yaşandı. Özellikle Mısır, Irak ve Suriye'de yaşananlar Müslümanların birbirini din adı altında nasıl kırdığını ya da kırdırıldığını, bunun Türkiye'yi tehdit eder hale geleceğini, Yemen'deki alandan bilgilerle Arap

dünyasının tekrar cahili sisteme nasıl (ebevi/kabilevi nizam, patrimonyal yapı) dönüştüğü üzerinde ayrıntılı düşünmek gerekiyor.

Şii-selefi şeklinde meşruiyet sağlanan eko-politik çatışmalarla küresel sömürge güçlerinin bölgeyi sürekli istikrarsız halde tutmasının önüne geçmek için neler yapılmalıdır, sorusunun cevabı bulunmalıdır. Nitekim maalesef ülkemizde de çatışmalar yoğunlaştı, bombalar patlamaya başladı.

Bu bağlamda “Selefilik bir mezheb midir yoksa yöntem midir?”ve Şii öğreti mensuplarını tekfir etmesinin yanı sıra sufi öğretiye göre yaşayanları da müşrik olarak görmesinin teorik temeli ve tarihsel gelişim süreci üzerinde ayrıntılı ve güncel araştırmalar yapılmalıdır.

Bu tekfir ve şirk kıskacına düşmemenin yolu nedir diye düşündüğümüz zaman tarihsel olarak da Arap-Fars erk kavgalarının dışında kalmış Hanefi fıkıh, Maturudi akaidi ve Ahmet Yesevi gibi bir âlimin yol ve tasavvufi yöntemini incelemek çözüm önerisi üretmeye katkı yapabilir.

- **Din, Mille(t) ve Şeriat**

Din, “dünyada refah ve huzur, ahirette felah temin edecek ilkeler bütünü” olduğuna göre, ilk peygamberden itibaren temel ilkeler (Tevhid-Nübüvvet-Mead) farklı zaman ve mekânlarda farklı dillerle farklı kavimlere yeni bir peygamber (Nebi/Rasul) vasıtasıyla hayata geçirilmiştir. Hz. Muhammed’ten (sav) başka peygamber gelmeyeceğine göre kıyamete kadar temel ilkeleri onun, sahabesinin ve tabiunun uygulamalarını dikkate alarak her daim yeniden okumamız gerekmektedir.

Bu çerçevede “Çağdaş İslâm Düşüncesi” tarihin belirli bir zamanında belirli bir topluma belirli sorunları çözmek için inen ayetleri ve peygamberimiz tarafından bunların hayata uygulanmasını (sünnet) merkeze alarak yaşanan dönemdeki soru(n)lara çözüm üretme çabalarıyla ilgilenir.

Bu da Din, Mille(t) ve Şeria(t) kavramlarının analizini, İlahi Risaletlerin Biricik amacını yeniden ve sürekli okumalarla canlı tutmamız gereken bir bilince sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Öncelikle İslâm dünyasının farklı yerlerindeki farklı çözüm önerilerini mukayeseli incelemek gerekir. Böylece kültürel birlikteliğin, ortak ruhun/asabiyetin ve kimliğin inşasında sebep/din ve nesep boyutlarının önemi ortaya çıkar. İslâm dünyasının farklı bir yerinde, farklı bir soruna üretilen çözüm önerilerini aynen günümüze üstelik farklı dil ve kültür evrenine aynen taşımak (tarihsicilik) ne derecede tutarlıdır, sorusu üzerinde özellikle düşünmek gerekiyor. Kavram

kargaşalarının ortaya çıkardığı zihin yapılarının ve bunların sosyo-politik alandaki olası ve olumsuz (İslâmofobia) yansımalarının ortaya çıkardığı soru(n)larla yüzleşmenin yolu budur. Eleştirel bir zihniyete sahip olmak, yani felsefi ve kelami bir zihniyet bunu yapar. Bir de kadim selefilik ve bunu küreselleştirdiğini söyleyen vahhabilik merkezli yeni selefilik zihniyeti vardır.

- **Felsefi, Kelami ve Selefi Üsluplar**

Felsefi, kelami ve selefi söylemler arasındaki farklılık yöntemlerine de yansır: Hak ve Hakikat yoluna insanların hikmet, güzel öğüt ve cedel ile davet edilmesi gerektiğini belirten ilkedden hareketle, filozoflar hikmet/burhan yöntemini kullanırlar. İlk dönem Selefilik hitabet, kalamcılar ise cedel/diyalektik yolunu tercih etmişlerdir.

Felsefi ve kelami yöntem; Türkiye’de yaşanan sorunların buraya ait olduğunu, tarihsel ve kültürel sürece dikkat ederek, temel ilkelerimiz olan Kur’an ve Sünnet’i yeniden okuyarak (içtihat) çözüm önerileri üretmeyi önceler. Bu bağlamda Ehl-i Sünnet mezhepleri denilen Hanefilik, Şafilik, Malikilik ve Hanbelilik aynı Hakikat’in yer, zaman, mekan ve kültürel evren bağlamında üretilmiş çözüm önerilerinin bir model/paradigma şeklinde sunumlarıdır. İtikadi anlamda ise Maturidilik ve Eşarilik vardır. Türkler, Atayurt/Türkistan ve Anayurt/Türkiye irtibatını Hanefi fıkhı ve Maturidi Akaidi ile sağlarlar. Bunun hayata geçirilmesi ise Hoca Ahmet Yesevi’nin yöntemiyle olmuştur. Muallim-i Sani Farabi ise Tanrı-evren ve insan ilişkisini felsefi tarzda nasıl ve niçin kurulması gerektiğini açıklar. Bizim felsefi/tasavvufi ve kelami yol ve yöntemimiz budur. Bunlardan hareketle yeni bakış açıları geliştirmek şarttır.

Hanbeli mezhebinin yöntemini kullandığını iddia eden Yeni selefilik öğretisi, tarihin belirli bir zamanında belirli bir yerde üretilen çözüm önerisinin bütün dünyada ve zamanlarda geçerli olduğunu iddia eder. Yeni bakış açılarına ve özellikle de Akıl ve re’ye yani felsefi tutuma karşıdılar Alternatif yazım önerisi: Felsefeyi küfür olarak görmekle yetinmedikleri gibi kelam ilmini de akıl ve reyi önemseyen için kabul etmezler. Sadece ve sadece kendi sundukları akaidin İslâm ile özdeşleştirilmesi vardır.

Günümüzde neredeyse bütün İslâm dünyasını kuşatan ve anarşi-terörle özdeşleşen bir din tasavvuru sunanlara selefi denilebilir mi? Ya da söyle soralım: Klasik İslâm düşüncesinin oluşumunda önemli rol oynayan "Selefi tavır ve tutumun, günümüzde Selefilik adı altında sunulan yapılanma ile olan irtibatı nedir?"

- **Kadim Selefilik ve Yeni Selefilik**

İslâm tarihinden haberdar olan biri hicri 3. asra kadar olan Selefi öğreti ile günümüzde kendilerini selefi diye niteleyenler arasında irtibat kurulamayacağını bilir. Çünkü Selefiye önceleri bir ekol/fırka olmaktan ziyade erken dönem anlayışını muhafaza etmeye çalışan bir söylemdi. Mezhepleşme süreci hicri 2. asrın ortalarından itibaren başlamış, Ahmed b. Hanbel ile billurlaşmış, İbn Teymiye ve İbn Kayyim el-Cevziye (ö.751) ile sistemleşmiştir. Osmanlı'nın dağılmasında önemli bir işlev gören Suud ailesinin resmi itikadi öğretisini sistematize eden Muhammed b. Abdilvehhab'tır.

Gerek o dönemde, gerekse günümüzde ortaya koydukları eylemlerden hareketle bile, Hz. Peygamberin sünneti ve zihniyeti doğrultusunda uygulamalarda (sahabe ve tabiun) bulunanlarla yani Ehl-i Sünnet" ile ilgilerinin kurulması mümkün değildir. Eseriyye, Ehl-i hadis veya "Ehl-i Sünneti Hassa" diye nitelendirilen kadim Selefilik ile günümüz Yeni Selefilik öğretisinin arasında kurulmaya çalışılan irtibatın bilgisel temeli çürüktür. Dolayısıyla Yeni Selefilik denilen bu ideolojik yapılanma Selefi salihin yani "sahabe ve tabiun" ile değil; Vehhabilik ile özdeş bir ideoloji şeklinde ortaya çıkmaktadır. Velhasıl Modern/Yeni Selefilik, dini-siyasi/ideolojik yapılanma olan Vehhabi öğretinin güncel bir izdüşümüdür. Daha net ifadeyle söyleyecek olursak, Osmanlı devletine karşı 1744'te kurulan Dir'iyye İttifakı ruhunun mevcut Suud alimleri ve yönetimi tarafından yeniden diriltilmiş şeklidir.

- **İslâm Âleminde Sürekli İstikrarsızlık Aracı Olarak Selefilik**

1990'lı yıllarda Körfez ülkeleri ve Afganistan-Pakistan-Bangladeş üçgeninde eğitim gören gençler, metinlere ulaşmalarında yeterli derecede klasik Arapça bilmelerine rağmen modern Arapçayı bilmedikleri için küçümsedikleri geleneksel İslâm temsilcilerine karşı evrensel İslâm diye Körfez/Vehhabi merkezli bir İslâm anlayışını dayattılar. Afganistan savaşında SSCB'ye karşı savaştılar ve cihad ediyoruz diye militarist bir Selefi zihniyeti geliştirdiler. Bu öğretiye sahip olanlar (Usame b. Ladin ve ekibi) Suudi Selefilik'ten farklı olduklarını ve o yönetime karşı da mücadele ettiklerini belirtirler. Suudi Selefilik ile devrimci Selefilik bir diğerini "Sahih Selefilik"ten sapmış olmakla itham etmektedir.

Suud Selefililiği ise el-Kaide selefililiğinden farklı olduğunu söylese ve ABD politikalarına paralel düşse de, her durumda 11 Eylül 2001 saldırısından sonra Suudi Arabistan İslâm radikalizimi/köktendinciliğinin müttefiki olarak görüldü.

Batılı küresel güçler, ekonomik ve politik sömürülerini devam ettirebilmek için Medeniyetler arası savaş ve tarihin sonu tezleriyle teorik temel arıyorlardı. Şimdi Müslümanlar birbirlerini Selefi-Şii ayırımıyla öldürmekte ve bir medeniyet içi çatışma hali yaratmaktadırlar. Artık Batı'nın medeniyetler arası savaş tezinin yerini medeniyet içi çatışma almıştır. Selefi zihniyetin temsilcileri olarak ortaya çıkan siyasal örgütler, (el-Kaide, Işid, Taliban, Boko Haram vb) şirk ve kafir kavramlarıyla İslâm âleminde metafiziksel gerilim oluşturup, sonra fiziksel çatışmalara girmektedirler. Maalesef Ortadoğu ve Uzakdoğu merkezli çatışmalar, son olaylarla birlikte ülkemize de taşınmış bulunmaktadır. Aslında Şii-Selefi adıyla yapılan din merkezli çatışmalar, ekonomi-politik savaşların meşruiyet aracı olmaktan kurtulamamaktadır. Bölge halklarına ise refah ve huzur yerine anarşi, terör getirmekte, totaliter yapılar güçlerini devam ettirmektedirler.

Öyle görülüyor ki, bu zihniyet, İslâm dünyasında sürekli bir istikrarsızlık hali yaratılmasında bir araç konumundadır. Dünyanın enerji kaynaklarının neredeyse $\frac{3}{4}$ üne, dünya nüfusunun %70'ine sahip olan Avrasya bölgelerinde evrensel İslâm devleti adına mücadele ettiklerini söylüyorlar, ama neticede bölge halkları ve Müslümanların yaşadıkları durum ortadadır. Diğer bir ifadeyle selefi zihniyet, İslâmafobia anlayışının gerekli bir "öteki"si işlevini görmektedir. Çünkü Yemen, Mısır, Suriye ve İç Asya'da olanlar, yeni selefi üslubun aslında Müslümanların dünya hayatında refah ve huzurunu sağlamak yerine, bireysel ve ailevi yaşantılarını otoriter ve totaliter bir yapıya dönüştürmektedir.

- **Çözüm Önerisi**

Anarşi ve terör ile anılan İslâm, bütün dünyada hatta halkı Müslüman olan ülkelerde bile bir korku dalgası oluşturmuştur. Yanıltıcı ama çok da yaygınlaşan bu siyasi imajı besleyen tavır ve tutumlardan ancak Ehli Sünnet'in itidalli bakış açısıyla kurtulmak mümkündür.

Bu bağlamda İslâm'ın ahlaki ve sosyal düşüncesinde temel aldığı doğal hukuk ve buradan hareketle geliştirilen fikri ve hukuki çoğulculuk kavramlarını yeniden okumalara tabi tutmak gerekiyor. Bunun içinde Peygamberimizin Veda hutbesinde ortaya koyduğu temel hakların, erk kavgalarının sonucunda Fars ve Araplarca dönüştürüldüğünü ve ekopolitik gayelerine meşruiyet aracı olarak kullandıklarını unutmamak gerekiyor. Dolayısıyla Arap ve Fars kültürünün Selefilik ve Şiilik adı altında yürüttüğü iktidar kavgası nedeniyle İslâm dünyasının önemli bir kısmının içinde olduğu sürekli istikrarsızlık halinden kurtulmanın yolu, Maturidi-Hanefi kültür ve bunların gönüllere hitap eden Yesevi geleneğini içselleştirmekten geçer. Bunun önemini ise özet şeklinde verelim.

Sonuç:

Horasan erenleri de denilen Yesevi'nin talebeleri elinin emeği, gözünün nuru ile geçinen ve Atayurt'tan (Türkistan/İç Asya) kalkıp, Ön Asya'ya (Türkiye/Anadolu) yürüyen, buraların yurtlandırılıp vatan kılınmasında öncülük yapmış alperenlerden oluşur. Bunların dilinde şiddet, öfke, kavga olmayıp tebliğ söz ile değil; hâl iledir. Eğer biz bu dili yeniden üretebilirsek, dünyaya yayılan İslâm korkusu (İslâmofobia)nun geçersizliğini de göstermiş olacağız. Çünkü Yesevi ve onun yolunu takip edenler Hz. Muhammed'i (sav) "rol model" olarak görüp, farklı zaman ve mekânlarda, farklı şartlarda yaşanan soru ve sorunlara çözüm önerileri üretirken örnek almışlardır. Bunu yapabiliriz, zira Hanefi fıkhi ve Maturidi itikadi yapıyı içselleştiren Yesevi gelenekle Türkler, bir zamanlar medeniyet mihveri olan İpek yolu üzerinde kurduğu devletlerle bu rol modelliğini hayata taşıdılar.

O halde fethedilen her bölgeyi "Türk eli" haline getiren ve yurtlandıran, kalplere hitap eden, şeriat, tarikat ve hakikat üçlemesini İman, İslâm, İhsan aşamalarıyla içselleştiren bu zihniyeti yeniden gündeme yeni yorumlarla birlikte getirmek gerekir.